

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Дипломна робота
магістра

на тему: **«Управління процесом формування професійної компетентності
майбутніх учителів початкової школи»**

Виконала:

студентка 2 курсу, групи ОПН-2м(з)
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

Беца Тетяна Юріївна

Керівник: к.п.н., доц. Мочан Т.М.

Рецензент: к.п.н., доц. Кухта М.І.

Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	8
1.1. Наукові дослідження проблеми формування компетентності майбутніх учителів початкової школи	8
1.2. Сутнісні характеристики професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи	25
1.3. Компонентна структура, критерії, показники та рівні професійної компетентності	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	41
2.1. Управління процесом забезпечення мотиваційної основи формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи	41
2.2. Діагностичний супровід формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в процесі загальнопедагогічної підготовки	54
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Трансформаційні процеси у вітчизняній середній освіті детермінують розроблення нових підходів до підготовки майбутніх учителів для Нової української школи, здатних у професійній діяльності забезпечувати всебічний розвиток особистості, формування в учнів цінностей демократичного суспільства. Нормативно-правове підґрунтя зазначеної місії становлять Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», освітні документи – «Про Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті», «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні», «Про Національну програму інформатизації», Концепція Нової української школи та прийняті на саміті Організації Об'єднаних Націй «Цілі розвитку тисячоліття».

У здобутті учнями повної загальної середньої освіти особливу роль відіграє педагогічна діяльність вчителя початкової школи, оскільки цілеспрямоване формування умінь вчитися, спілкуватися з іншими людьми розпочинається в учнів молодшого віку. Як наслідок, у сучасних умовах відповідна компетентнісна підготовка вчителів початкової школи набуває характерної сутності та постійно оновлюється, потребує нових досліджень і моделей систем навчання студентів у закладах вищої педагогічної освіти. Діяльність учителя початкової школи безпосередньо впливає на розвиток і соціалізацію дитини, формування стилю життя, сприятливого для збереження і зміцнення здоров'я кожного учня.

Професійну підготовку майбутніх учителів в Україні, теоретичні та методичні засади їх навчання активно досліджували та досліджують вітчизняні вчені: В. Андрущенко, І. Бех, Ю. Бойчук, С. Гончаренко, М. Гриньова, Н. Грицай, К. Гуз, І. Зязюн, О. Комарова, В. Кремень, В. Огнев'юк, Л. Рибалко, С. Рудишин, С. Сисоєва, Л. Суценко, О. Ярошенко та інші.

Ідея модернізації освіти на основі компетентнісного підходу розробляється в наукових дослідженнях В. Байденко, Н. Бібик і М. Вашуленка, Б. Ельконіна, В. Кременя, Н. Олефіренко, І. Пальшкової, А. Хуторського й ін.

Результатом педагогічної освіти є професійна компетентність педагога. Особливу роль у її структурі разом із знаннями, вміннями, навичками відведено здатності застосовувати їх у професійній діяльності. Тому очікуваним результатом підготовки майбутнього вчителя є рівень розвитку компетентностей як компонента його професійної компетентності.

Актуальність досліджень у цьому напрямі зумовило вибір теми дипломної роботи: **«Управління процесом формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи»**

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та діагностиці процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Відповідно до мети визначені такі **завдання дослідження**.

1. Проаналізувати теоретичні основи формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.
2. Виокремити компонентну структуру, критерії, показники та рівні професійної компетентності.
3. Дослідити зміст мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі формування їх професійної компетентності.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – процес формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Відповідно до мети і поставлених завдань використано **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз наукових джерел, нормативних документів з метою теоретичного обґрунтування сутності професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи;

– емпіричні: бесіда, анкетування, спостереження, тестування, вивчення та узагальнення досвіду навчання біологічних дисциплін майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої педагогічної освіти, що сприяли з'ясуванню стану управління процесом формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи;

– діагностичні з метою визначення мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці діагностики процесу формування професійної компетентності студентів педагогічних спеціальностей. Результати дослідження можуть бути використані для розробки лекційних курсів, семінарських занять, практикумів навчальних дисциплін: «Вступ до спеціальності», «Основи педагогіки», «Теорії та методики виховання», «Основи педагогічної майстерності».

База проведеного дослідження: Мукачівський державний університет.

Результати дослідження апробовано під час II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах» (м. Мукачево 2019 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у збірнику тез доповідей (Беца Т. Ю. Особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи / Т. Ю. Беца, Т. М. Мочан // Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах: збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 07 листопада 2019 р., Мукачево. – Мукачево: МДУ, 2019. – С. 182–185.).

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Розкриття сутнісних характеристик провідних дефініцій предмету дослідження дозволило з'ясувати, що компетентність є динамічною комбінацією теоретичних знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особистості успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Результатом навчання студентів у ЗВПО є формування їх професійної компетентності. Основними її структурними елементами виявлені: теоретичні педагогічні, предметні знання (зміст відображено у навчальних програмах), практичні вміння, особистісні якості педагога.

Таким чином, професійну компетентність вчителя ми розглядаємо як деякий рівень, ступінь, якісний і результативний показників сформованості професійних знань, навичок володіння предметом і вміннями їх реалізації в діяльності. Учитель, який в процесі професійного становлення досяг високого рівня сформованості професійної компетентності, успішно реалізує цілі та завдання освітнього процесу, мотивований до педагогічної діяльності, відкритий для постійного професійного зростання, чітко усвідомлює можливості та перспективу свого професійного розвитку, збагачує і розвиває професійний досвід.

Складність визначення складників компонентної структури професійної компетентності майбутніх учителів обумовлена тим, що цей процес має інтегративну сутність і може бути успішним лише в єдності особистісного і професійного розвитку. З огляду на це структуру професійного становлення ми розглядаємо як комплекс функціонально пов'язаних між собою компонентів: мотиваційного, гностичного, діяльнісного та рефлексивного. На основі аналізу змістових характеристик виокремлених складових, нами визначено чотири критерії сформованості загальнопедагогічної компетентності (мотиваційно-

ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, діяльнісно-комунікативний, рефлексивно-оцінний) та чотири рівні професійного становлення майбутнього вчителя: початковий (низький), репродуктивний (базовий), реконструктивний (середній), творчий (високий).

Аналіз наукової літератури, результати спостережень за діяльністю викладачів і студентів, дозволили виявити та обґрунтувати мотиваційну складову професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки. Вона пов'язана з необхідністю задіяти мотиваційні ресурси майбутнього педагога та сприяти його подальшому самовизначенню шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Провідна роль у цьому, особливо на початковому етапі, належить викладачу, що є головним суб'єктом взаємодії, наставником, функція якого полягає в педагогічній підтримці, спрямованій на забезпечення позитивних змін, у спроможності зорієнтувати студентів на шлях професійного розвитку, педагогічно грамотно сприяти їх успіху.

Діагностування рівня професійної компетентності здійснювалось на основі комплексу діагностичних методик: анкетування, тестування, самооцінка, діагностичні ситуації тощо, за допомогою яких встановлювались її конкретні параметри і рівні як цілісної системи. При їх розробці ми спиралися на критерії сформованості професійної компетентності: мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-пізнавальний, діяльнісно-комунікативний, рефлексивно-оцінний.

Педагогічна діагностика відбувалася в умовах реального освітнього процесу педагогічного університету. Загалом було охоплено 84 особи, з них 27 студентів другого курсу та 57 випускних курсів денної форми навчання.

Під час розробки тестів, спрямованих на актуальну і прогностичну самооцінку рівня професійного становлення ми прагнули, з одного боку, виявити знання студента про себе, з іншого, ставлення до себе як міру задоволеності чи незадоволеності рівнем свого професійного становлення, щоб створити сприятливі умови для коригування цього процесу.

Роль методу самооцінки в нашому дослідженні полягає не тільки в діагностуванні рівнів професійного становлення, а й в реалізації інших важливих функцій, а саме: прогностичної, що передбачає регуляцію активності особистості на початковому етапі формування професіонала; коригувальної, яка спрямована на контроль і корекцію цієї діяльності; ретроспективної – співставлення цілей діяльності, способів і засобів її виконання з результатами на завершальному етапі.

За розробленими анкетами було проведене опитування 27 студентів другого курсу Мукачівського державного університету педагогічного факультету, що дало змогу з'ясувати мотиви вибору професії вчителя, визначити їхнє ставлення до професійного становлення, наявність потреби, інтересу і прагнення до нього, мотивації досягнення успіху, роль і значення загальнопедагогічних дисциплін у формуванні вчителя-професіонала.

Проте результати опитування студентів свідчать, що значна їх частина обирає свою майбутню професію під впливом випадкових, недостатньо усвідомлених факторів.

Аналіз отриманих відповідей дозволяє зробити висновок щодо розуміння більшістю студентів значення професійного становлення під час навчання в ЗВО, однак відсоток респондентів, які обґрунтували, чому саме важливий та необхідний цей процес, був досить низьким

Результати діагностування мотиваційного компонента для формування професійної компетентності майбутніх вчителів, показали, що для переважної частини студентів провідну роль відіграють мотиви навчальної діяльності, пов'язані з бажанням реалізувати свої потенційні можливості та досягти успіхів у професійній діяльності.

Наявність потреби і прагнення до особистісно-професійного становлення студентів (випускні групи 4 і 2 сп курси, 55 студентів) вивчалась за методикою «Діагностика мотивації успіху». Результати проведеної діагностики за цією методикою показали, що 9 % опитаних віднесено до низького рівня мотивації: студент не прагне до успіху, не схильний докладати власних зусиль для його

досягнення, проявляє пасивність. 41 % респондентів мають певну мотивацію до успіху: інколи докладають зусиль, здійснюючи діяльність, однак активність проявляється епізодично і не є цілеспрямованою. 39 % опитаних: при такій мотивації активність набуває цілеспрямованого характеру; в 12 %: такі студенти спрямовують свої зусилля на досягнення бажаних цілей, схильні орієнтуватися на власні сили, наполегливо добиватися поставленої мети.

Аналіз змісту мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів дозволяє зробити висновок про необхідність вдосконалення підготовки майбутніх учителів в контексті її орієнтації не лише на набуття професійних знань і вмінь, а й на розвиток внутрішньої професійної мотивації, що сприяє ціннісному ставленню до майбутньої професійної діяльності. Це потребувало виявлення і активізації мотиваційного потенціалу педагогічних дисциплін та його спрямування на зміцнення мотивації студентів щодо успіху професійного становлення.

Узагальнивши одержані результати, ми прийшли до висновку, що значна частина студентів за час навчання в педагогічному університеті не зорієнтована на професійне становлення, що ускладнює управління процесом формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкової школи, оскільки, відсутнє належне ціннісне усвідомлення його значущості та необхідності.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>